

Navezanost rejencev na rejnike

Znanstveni članek

UDK 364-782.42-055

KLJUČNE BESEDE: rejništvo, navezanost, občutljivost, komunikacija, spolne razlike

POVZETEK – V teoretičnem delu prispevka opišemo razvoj navezanosti in opredelimo rejniško družino. V raziskavi je sodelovalo 61 rejencev (od tega 42 ženskega spola), v povprečju starih 28 let. Sestavili smo vprašalnik odnosov med rejencem oziroma rejenko in rejniki, ki je vključeval 37 postavk, na katera so udeleženci odgovorili z enim od naslednjih odgovorov: rejnik, rejnica, oba enako, nobeden od njiju. Postavke so vključevale občutljivost rejnika oziroma rejnice, njegovo oziroma njeno vpletenost v udeleženčevo izobraževanje, skupno druženje v prostem času, odprto komunikacijo rejenca oziroma rejenke z rejnikom oziroma rejnico ter varno in nevarno navezanost nanju. Rezultati so pokazali, da udeleženci zaznavajo, da so jim rejnice nudile več opore in spodbude ter so se več zanimale za njihove šolske dejavnosti kot rejniki, udeleženci so se več družili z rejnicami kot rejniki, z njimi so imeli več odprte komunikacije in so nanje v večjem odstotku varno navezani. V zaključku razpravljamo o teoretični in praktični uporabi dobljenih rezultatov.

Scientific paper

UDC 364-782.42-055

KEYWORDS: foster care, attachment, sensitivity, communication, gender differences

ABSTRACT – The paper is aimed at describing the attachment development and defining the foster family. The research included 61 foster children (42 were female), with the average age of 28 years. We developed the questionnaire for assessing the relationship between foster children and their foster caregivers which included 37 items. The possible answers were: male foster caregiver, female foster caregiver, both of them and none of them. Items assessed the caregivers' sensitivity, their involvement in participant's education, spending their free time with participant, participant's open communication with a foster caregiver and their secure and insecure attachment style. The participants reported that female foster caregivers gave them more support and they were more involved in their school activities than their male foster caregivers. Participants spent more free time with female than male foster caregivers, their communication with female foster caregivers was more open and their attachment to female foster caregivers was more secure. In conclusion, research and practice implications are discussed.

1. Teoretična izhodišča

Rejniška družina je vrsta družine, ki se ukvarja z varstvom in vzgojo otrok, ki zaradi različnih razlogov ne morejo bivati v biološki družini (Satir, 1995). Naloga rejnikov (razen v primerih, ko poudarimo spol, zaradi ekonomičnosti v nadaljnjem besedilu uporabljamo izraza rejnik in rejenec samo v moški obliki samostalnika) je, da omogočijo svojim rejencem zdravo rast, izobraževanje, osebnostni razvoj in da jih naučijo osnove za življenje in delo (Geč-Korošec in Kraljić, 1999). V. Rozman (2001) navaja številne prednosti rejništva pred bivanjem v zavodu, in sicer: življenje v rejniški družini deluje kot najbolj realna oblika nadomestnega bivanja, zaradi česar

rejenci občutijo pomen prave družine; bivanje v rejniški družini je prijetnejše in otroci se nanj hitreje prilagodijo kot na zavod ter prej razvijejo občutek varnosti.

Rejništvo se zaključí, če rejenca oddajo v posvojitev, če se rejenec poroči ali umre. Center za socialno delo lahko prekine rejniško pogodbo, če rejnik ne more več izvrševati svojih nalog, jih ne opravlja korektno ali če sam zaprosi za prekinitev zaradi osebnih razlogov (Geč-Korošec in Kraljić, 1999). Pogoji za opravljanje rejniške dejavnosti je udeležba na pripravljalnem tečaju za rejnike (Rape Žiberna, 2008).

Opravljanje rejniške dejavnosti je zahtevno, saj so pogosto nameščeni v rejniške družine otroci ali mladostniki, ki imajo izkušnje z zlorabo, zanemarjanjem, psihosocialno stisko, ločitvijo od pomembnih drugih oseb ali njihovo izgubo ter pogostim menjavanjem rejniških družin (Schofield in Beek, 2005). Te izkušnje lahko pri otroku povzročijo razvoj nevarne navezanosti (Cvetek, 2009; Main in Solomon, 1990). Po teoriji navezanosti se temelji navezanosti razvijejo že v prvih letih otrokovega življenja, in sicer v stalnih interakcijah z objekti navezanosti. Prvi objekt navezanosti je običajno mama, v drugem letu starosti pa se otrok naveže še na druge osebe, s katerimi ima dolgotrajne in pogoste stike (Cugmas, 2001).

K. Bartholomew in L. M. Horowitz (1991) ločita štiri stile navezanosti, ki jih prepoznamo v obdobju mladostništva oziroma odraslosti, in sicer *stil varne navezanosti*, *plašljivo izogibajoč stil*, *preokupiranost in odklonilno izogibajoč stil*. Zadnji trije izražajo nevarno navezanost. Za osebe s stilom varne navezanosti je značilno, da imajo pozitivna modela sebe in drugih, zato se hitro zbližajo z drugimi, so zanesljivi, počutijo se varne in nimajo strahu pred zapustitvijo, cenijo sami sebe, so realistični, težave rešujejo aktivno in konstruktivno, jezo doživljajo in izražajo situaciji primerno. Za osebe s plašljivo izogibajočim stilom navezanosti je značilno, da so razvile negativna modela sebe in drugih, zato se bojijo stikov z drugimi, čeprav si jih želijo, težko zaupajo drugim in sebi, so ljubosumne, nerade se spuščajo v ljubezensko razmerje in bojijo se zavrnitve. Za osebe s preokupiranim stilom navezanosti je značilno, da imajo negativen model sebe in pozitiven model drugih, zato imajo nizko samospoštovanje, druge pa vrednotijo visoko, si želijo stikov z njimi, doživljajo veliko čustvenih vzponov in padcev, so ljubosumne, posesivne, jezo izražajo disfunkcionalno in jo težko nadzirajo, bojijo se izgube in osamljenosti. Za osebe z odklonilno izogibajočim stilom navezanosti je značilno, da so razvile pozitiven model sebe in negativen model drugih, zato menijo, da so same sebi zadostne, in ne priznajo, da si želijo bližine drugih, so neodvisne od drugih, usmerjene so v delo in hobije, ne razkrijejo veliko o sebi, prijateljstva gradijo na interesih, ne počutijo se prijetno, če si ljudi pustijo preblizu, zato vzdržujejo z njimi čustveno razdaljo.

Schofield in M. Beek (2005) navajata, da je pomembna naloga rejnikov, da svojim rejencem zagotovijo varno navezanost. Zaradi negativnih izkušenj s primarnimi objekti navezanosti so rejenci pogosto sumničavi in zahtevajo posebno pozornost. Kot navaja S. A. Cole (2005), pozitivno vzdušje v družini, uspešno reševanje travm in nizka raven stresa pomenijo trdno podlago za razvijanje varnega odnosa med rejencem in rejnikom. Posledica tega so pozitivni rezultati pri otrokovem razvoju. V

nasprotnem primeru se lahko kažejo škodljivi učinki tako za rejenčevo navezanost kot njegov razvoj na različnih področjih.

2. Namen raziskave in hipoteze

Namen raziskave je bil preučiti odnose med rejenci in rejniki, ki smo jih izrazili s trditvami o občutljivosti rejnikov (opora, spodbuda, zanimanje za šolske dejavnosti); skupnem druženju; odprti komunikaciji in (ne)varni navezanosti rejenca na rejnika. Preučili smo, ali sta rejnik in rejnica enako občutljiva do rejenca; se rejenec druží v enaki meri z rejnikom kot rejnico; ima do njiju enako mero odprte komunikacije; izraža enako mero varne navezanosti in so preučevani odnosi med rejnikom in rejenecem povezani s spolom rejenca, njegovo trenutno starostjo in starostjo, pri kateri je bil prvič nameščen v rejniško družino, številom let, ki jih je preživel v rejniški družini, in številom rejniških družin, v katere je bil nameščen. Oblikovali smo ničelne hipoteze, s katerimi smo zanikali pomembnost obravnavanih razlik.

3. Metodologija

3.1. Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 61 rejencev (od tega 42 ženskega spola), ki so bili v povprečju stari 28 let (Me in Mo = 25 let, SD = 10,8 leta, min = 12 let, max = 58 let) in so bili iz več regij Slovenije. Nekateri so še živeli v rejniški družini, drugi pa so se že osamosvojili. Ob prvi namestitvi v rejniško družino so bili v povprečju stari 6,7 leta (Me = 7,0 let, Mo = 8,0 let, SD = 3,6 leta, min = 1 leto, max = 14 let). V rejništvu so bili v povprečju 11,8 leta (Me = 11,0 let, Mo = 8,0 let, SD = 5,5 leta, min = 2 leti, max = 27 let). 62,3 odstotka udeležencev je bilo le v eni rejniški družini, 29,5 odstotka je rejniško družino menjalo enkrat, 6,6 odstotka pa dvakrat. En rejenec je bil v štirih rejniških družinah.

3.2. Pripomoček

Sestavili smo spletni vprašalnik o odnosih med rejenci in rejniki. Vprašanjem o demografskih podatkih je sledilo 37 trditev, ki so jih udeleženci dokončali tako, da so obkrožili eno izmed naslednjih besed: *rejnik*, *rejnica*, *oba enako ali nobeden od njiju*. Primer trditve: Ko sem bil/a majhen/na, sem se več igral/a z ... Udeleženci so poročali o svojih preteklih izkušnjah z rejništvom vse do trenutka izpolnjevanja vprašalnika. Na osnovi teoretičnega modela smo pri obdelavi podatkov trditve razporedili v nasle-

dnje skupine: *Opora in spodbuda*, *Zanimanje za šolske dejavnosti*, *Druženje*, *Odprta komunikacija*, *Varna navezanost*, *Nevarna navezanost*. Prvi dve skupini sta izražali občutljivost rejnikov. *Druženje* in *Odprta komunikacija* sta izražali varno navezanost. Skupina *Varna navezanost* je vsebovala trditve, ki poleg bližine in odprte komunikacije (ki sta bili obravnavani ločeno) še opisujejo varno navezanost.

Prve štiri trditve *Nevarne navezanosti* so zajemale čustveno oddaljenost, odsotnost zaupanja in težave v odnosu. Postavki o bojazni, da bi rejenca bližnji odnosi z rejnikom prizadeli, sodita v področje *plašljivo izogibajočega stila* navezanosti; postavki o skrbi, da ga rejnik ne ceni tako močno kot udeleženec njega, in o strahu pred zapustitvijo v področje stila *preokupiranost*, postavka o skrbi pred izgubo neodvisnosti pa v področje *odklonilno izogibajočega stila* navezanosti. Pri sestavljanju vprašalnika smo se zgledovali po standardiziranih pripomočkih za merjenje navezanosti pri mladostnikih in odraslih (glej Bartholomew in Horowitz, 1991).

3.3. Postopek zbiranja in obdelave podatkov

Vprašalnik smo poslali centrom za socialno delo, ki so ga posredovali rejencem svojega območja. Udeleženci so ga reševali samostojno preko spleta. Bil je anonimen. Podatki so bili obdelani z računalniškim statističnim programom SPSS. Odgovori na trditve o odnosu med rejencem in rejnikom smo obdelali z opisno statistiko. S χ^2 -testom smo izračunali razlike v odgovorih glede na spol udeležencev in število rejniških družin, v katere so bili nameščeni, z enosmerno analizo variance pa glede na trenutno starost in tisto, pri kateri so bili prvič nameščeni v rejniško družino, število let, ki so jih preživeli v rejniški/h družini/ah.

4. Rezultati in interpretacija

V tabeli 1 smo postavke razvrstili v naslednje skupine: *Opora in spodbuda*, *Zanimanje za šolske dejavnosti*, *Druženje*, *Odprta komunikacija*, *Varna navezanost* in *Nevarna navezanost*. V vrstici z imenom skupine postavk prikazujemo frekvenčno in odstotkovno porazdelitev odgovorov za vse postavke v skupini skupaj, temu sledijo vrstice z rezultati za posamezne postavke zgoraj zapisane skupine. Postavke so bile v vprašalniku napisane tako, da sta bila upoštevana oba spola za rejence. Rezultati kažejo, da so bili rejenci deležni opore in spodbude predvsem od rejnice ali od rejnika in rejnice v enaki meri. Zadnji odgovor prevladuje tako glede tolažbe, spodbude in opore pri neuspehih kot glede spodbude pri dejavnosti, ki jih je imel rejenec rad. Glede tega, kdo je pokazal več veselja ob rejenčevih uspehih, pa se najpogosteje pojavlja odgovor *rejnica*. Rezultati se ujemajo z ugotovitvami raziskav z materami in očetmi ter njihovimi otroki, ki kažejo, da so matere bolj vpletene v nego in vzgojo otrok kot očetje (McGoldrick in Carter, 1989). Ni razloga, da ne bi sklepali, da je podobno tudi v rejniških družinah.

Tabela 1: Frekvenčna in odstotkovna porazdelitev odgovorov na trditve odnosa med rejenci in rejniki.

<i>Odnos med rejenci in rejniki</i>	<i>Rejnik</i>		<i>Rejnica</i>		<i>Oba enako</i>		<i>Nobeden od njiju</i>	
	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
Opora in spodbuda	11	9,1	85	46,4	80	43,7	7	3,8
Ob mojih uspehih sem se bolj veselil z ...	4	6,6	44	72,1	10	16,4	3	4,9
Tolažbo, oporo ali spodbudo ob mojih neuspehih sem več dobil od ...	2	3,3	19	31,1	39	63,9	1	1,6
Pri dejavnostih, ki sem jih imel rad, me je več spodbujal ...	5	8,2	22	36,1	31	50,8	3	4,9
Zanimanje za šolske dejavnosti	11	6,0	101	55,2	63	34,4	8	4,4
Več sem se pogovarjal o tem, kako je bilo v šoli, z ...	6	9,8	41	67,2	14	23,0	0	0,0
Več mi je pomagal pri učenju in domačih nalogah ...	4	6,6	37	60,7	15	24,6	5	8,2
Pogosteje je zame hodil na roditeljske sestanke, govorilne ure ipd. ...	1	1,6	23	37,7	34	55,7	3	4,9
Druženje	19	4,4	191	44,7	175	41,0	42	9,8
Več sem se igral z ...	3	4,9	21	34,4	27	44,3	10	16,4
Več časa sem preživel ob pravljičah, zgodbah z ...	5	8,2	30	49,2	18	29,5	8	13,1
Več je sodeloval pri mojih obšolskih interesnih dejavnostih, hobijih ...	5	8,2	41	67,2	12	19,7	3	4,9
Več sem se družil na izletih, potovanjih, počitnicah ipd. z ...	1	1,6	14	23,0	42	68,9	4	6,6
Več sem se družil pri kulturnih dejavnostih (kino, tv, gledališče ipd.) z ...	2	3,3	15	24,6	32	52,5	12	19,7
Več časa pri domačih opravilih (gospodinjskih in drugih) sem preživel z ...	1	1,6	39	63,9	19	31,1	2	3,3
Več časa na splošno sem preživel z ...	2	3,3	31	50,8	25	41,0	3	4,9
Odprta komunikacija	39	5,3	342	46,7	255	34,8	96	13,1
O svojih bioloških starših (sem) se ali bi se lažje pogovoril z ...	3	4,9	22	36,1	30	49,2	6	9,8
O ljubezenskih težavah in drugih težavah odrasčanja sem se lažje pogovoril z ...	2	3,3	34	55,7	9	14,8	16	26,2
Če sem imel ali bi imel denarne težave, sem se ali bi se o tem lažje pogovoril z ...	5	8,2	20	32,8	26	42,6	10	16,4
O tem, da me je bilo česa strah ali me je kaj skrbelo, sem se lažje pogovoril z ...	3	4,9	35	57,4	16	26,2	7	11,5
Če sem imel ali bi imel željo, ki si je ne bi mogel uresničiti, sem se oz. bi se o tem pogovoril z ...	5	8,2	22	36,1	25	41,0	9	14,8

Odnos med rejenci in rejniki	Rejnik		Rejnica		Oba enako		Nobeden od njiju	
	<i>f</i>	<i>f</i> %	<i>f</i>	<i>f</i> %	<i>f</i>	<i>f</i> %	<i>f</i>	<i>f</i> %
Če se nisem ali se ne bi strinjal z rejniki, sem se ali bi se o tem odkrito pogovoril z ...	2	3,3	27	44,3	21	34,4	11	18,0
Odkrito sem lahko govoril z ...	4	6,6	26	42,6	27	44,3	4	6,6
Če me je ali bi me v rejniški družini kaj motilo, sem se oz. bi se lažje pogovoril z ...	3	4,9	30	49,2	22	36,1	6	9,8
O težavah z vrstniki sem se ali bi se lažje pogovoril z ...	4	6,6	31	50,8	23	47,7	3	4,9
O telesnem slabem počutju ali boleznih sem lažje govoril z ...	1	1,6	30	49,2	28	45,9	2	3,3
O svojih intimnih težavah sem se lažje pogovoril z ...	2	3,3	38	62,3	4	6,6	17	27,9
O svojih učnih težavah sem se ali bi se lažje pogovoril z ...	5	8,2	27	44,3	24	39,3	5	8,2
Varna navezanost	13	7,7	81	44,3	81	44,3	8	4,4
Bolj varno in prijetno sem se počutil, ko sem bil z ...	2	3,3	19	31,1	36	59,0	4	6,6
Čustveno sem si bil bližje z ...	5	8,2	37	60,7	16	26,2	3	4,9
Bolje sem se razumel z ...	6	9,8	25	41,0	29	47,5	1	1,6
Nearna navezanost	103	18,8	53	9,7	147	2,6	246	44,8
Rad bi imel tesnejše odnose z ...	16	26,2	7	11,5	31	50,8	7	11,5
Rad bi si bil čustveno bližje z ...	15	24,6	6	9,8	28	45,9	12	19,7
Več težav sem imel z ...	14	23,0	2	3,3	4	6,6	41	67,2
Težje sem zaupal ...	27	44,3	4	6,6	12	19,7	18	29,5
Bolj me je skrbelo, da bom prizadet, če si bom pustil priti preblizu z ...	6	9,8	6	9,8	7	11,5	42	68,9
Raje si nisem bil preveč čustveno blizu z ...	10	16,4	2	3,3	14	23,0	35	57,4
Skrbelo me je, da me ne ceni tako močno kot jaz njo/njega ...	10	16,4	3	4,9	12	19,7	36	59,0
Bal sem se, da bi me zapustil/a ...	1	1,6	13	21,3	26	42,6	21	34,4
Bal sem se, da bi bil preveč odvisen od ...	4	6,6	10	16,4	13	21,3	34	55,7

Na splošno se bolj zanimajo za rejenčeve šolske dejavnosti rejnice, čeprav je tudi zanimanje rejnikov veliko. Pri postavki, kdo pogosteje hodi na roditeljske sestanke, celo prevladuje odgovor *oba*. Večkrat je izbran odgovor *rejnica* glede pogovora o šoli in pomoči pri šolskih dejavnostih. Odgovor, da nihče ni pomagal pri šolskih dejavnostih, je povezan tudi s starostjo, pri kateri se je rejenec prvič vključil v rejniško družino, kar kažejo sicer statistično nepomembne razlike, ki jih pokaže izračun enosmerne

analize variance, ki pa nakazujejo trend ($F = 2,39$, $p = 0,078$), da je bilo pri starejših rejencih te pomoči manj.

Pri obeh skupinah, ki kažeta občutljivost rejnikov na področjih (opora in spodbuda ter zanimanje za šolske dejavnosti), ki so kot pomembna opredeljena tudi v nalogah rejnikov (glej Geč-Korošec in Kraljić, 1999), okoli 4 odstotki udeležencev raziskave poroča, da nobeden od rejnikov ni pokazal tovrstne občutljivosti. Res je, da gre le za njihovo zaznavo, ki je lahko tudi napačna, a vseeno rezultati kažejo, da bi bilo treba več naporov vložiti v izobraževanje rejnikov in njihovih partnerjev, da bi povečali občutljivost do rejencev, saj bi bilo optimalno, da bi rejenec tako rejnika oziroma rejnico kot njeno/njenega partnerico/partnerja zaznaval kot občutljiva, kar omogoča razvoj varne navezanosti nanju. Je pa lahko zaznava občutljivosti rejnikov odvisna tudi od rejenčevih predhodnih izkušenj z biološkimi starši. Zaradi ločitve od njih lahko občutijo tesnobo ali jezo, ki se prenese na nove skrbnike. Na ta način se namreč kaže strah pred ločitvijo od objektov navezanosti, ki ni značilen le za otroke, ampak se kaže tudi v kasnejših obdobjih življenja (Bowlby, 1973). Zaradi njega se lahko pojavijo neprilagojene oblike izražanje jeze in agresivno vedenje do skrbnikov (Weinfield, Sroufe, Byron in Carlson, 2008). To pa lahko otežkoča občutljivost skrbnikov, saj gre za vzajemne odnose (Bowlby, 1973).

Druženje rejenca z rejnikom omogoča razvoj navezanosti in hkrati odraža željo po bližini objekta navezanosti. Kot kaže tabela, je največ udeležencev obročilo odgovor *enako z rejnikom in rejnico* glede vprašanj, s kom so se največ igrali, se družili na izletih, potovanjih, počitnicah ipd. ter pri kulturnih dejavnostih. Sklepamo, da je možno rezultate pojasniti s predpostavko, da se tovrstnih dejavnosti običajno udeležuje celotna družina. Največ udeležencev je obročilo odgovor *z rejnico* tako glede celotne skupine postavk, ki smo jo poimenovali *Druženje*, kot glede postavk, s kom so preživeli več časa ob pravljičah, zgodbah ipd.; kdo je več sodeloval pri njihovih obšolskih interesnih dejavnostih, hobijih; s kom so preživeli več časa pri domačih opravilih (gospodinjstvih in drugih) in s kom so na splošno preživeli več časa. Udeleženci so obkrožili odgovor, da so se več družili z rejniki predvsem pri dejavnostih, kot so igra, branje pravljič, obšolske dejavnosti, vendar je odstotek odgovora *rejnik* za celotno skupino *Druženje* samo 4,4 in pri nobeni postavki ni prevladujoč, primerjalno z odstotki zastopanosti drugih odgovorov. Odgovor *nobeden od njiju* se za celotno skupino pojavlja v 9,8 odstotka, sicer pa je najpogostejši za naslednje dejavnosti: druženje pri kulturnih dejavnostih, igra in branje pravljič. Prav tako kot odgovor *rejnik* tudi odgovor *nobeden od njiju* ni prevladujoč pri nobeni postavki. Izračun enosmerne analize variance je pokazal, da je za tiste udeležence, ki so izbrali odgovor, da se z nobenim niso družili na izletih, značilna najvišja starost pri prvi vključitvi v rejniško družino ($F = 3,48$, $p = 0,022$) in da so v rejniški/h družini/ah preživeli najmanj let ($F = 2,87$, $p = 0,044$). Nasprotno so udeleženci, ki so bili najmlajši pri prvi vključitvi v rejniško družino, odgovorili, da jim je rejnica prebrala največ pravljič; da pa jih nobeden ni bral, so obkrožili udeleženci z najvišjo starostjo pri prvi vključitvi v rejniško družino ($F = 3,72$, $p = 0,016$). Rezultati χ^2 -testa so pokazali, da so glede pravljič obkrožili odgovor *z rejnikom* v večjem številu tisti udeleženci, ki so

zamenjali več rejniških družin ($\chi^2 = 25,02$, $p = 0,003$); prav tako so glede druženja pri domačih opravih obkrožili odgovor z *rejnikom* v največjem številu tisti udeleženci, ki so zamenjali več rejniških družin ($\chi^2 = 23,65$, $p = 0,005$). Sklenemo lahko, da so se udeleženci pri večini dejavnosti več družili z rejnico, le pri nekaterih dejavnostih z obema enako, takšnih udeležencev, ki bi se več družili z rejnikom, je bilo malo. Je pa bilo druženje z rejnikom in rejnico vsaj pri nekaterih dejavnostih povezano tudi s starostjo, pri kateri so udeleženci prišli v rejniško družino, koliko časa so v njej ostali in koliko rejniških družin so zamenjali. Tako na primer lahko sklepamo, da nekaterim rejnik in rejnica nista brala pravljič, ker so ob vključitvi v rejniško družino že presegli razvojno obdobje, za katero je primerno, da drugi otroku berejo pravljice.

Ko smo primerjali odstotke odgovorov *nobeden* pri posameznih skupinah postavk, smo ugotovili, da je od vseh pokazateljev odnosa med rejncem in rejnikom najbolj problematična odprta komunikacija, pri kateri je odstotek tega odgovora najvišji (tj. 13,1%). Na drugem mestu je *druženje* (9,8%). Malo pa je bilo odgovorov, da se nobeden od rejnikov ni zanimal za šolske dejavnosti rejencev in jim ni nudil opore in spodbude. Ko smo primerjali odgovore z *nobenim* pri posameznih postavkah *Odprte komunikacije*, smo ugotovili, da se največ udeležencev niti z rejnikom niti z rejnico ni pogovarjalo o intimnih težavah, ljubezenskih in drugih težavah odraščanja, svojem nestrinjanju z njimi, denarnih težavah, neuresničenih željah ter svojih strahovih in skrbeh. Med štirimi možnimi odgovori prevladuje odgovor *oba* enako pri pogovoru o bioloških starših, denarnih težavah in neuresničenih željah. Ta odgovor prevladuje tudi pri postavki o odkritem pogovoru, vendar je odstotek le malenkost višji od odstotka odgovora, da se lahko odkrito pogovorijo z rejnico. Pri večini postavk prevladuje odgovor, da so se najlažje pogovorili z rejnico, in sicer glede intimnih, ljubezenskih in drugih težav odraščanja, o strahovih in skrbeh, če jih je oziroma bi jih v rejniški družini kaj motilo oziroma se ne bi strinjali z rejniki, o težavah z vrstniki, svojem slabem počutju in boleznih ter učnih težavah. Tudi glede odprte komunikacije obstaja nekaj statistično pomembnih razlik v odgovorih glede na obravnavane značilnosti udeležencev. V povprečju so bili najstarejši ob prvi vključitvi v rejniško družino tisti udeleženci, ki poročajo, da se niti z rejnikom niti z rejnico niso pogovarjali o težavah z vrstniki ($F = 2,86$, $p = 0,045$) in neuresničenih željah ($F = 6,81$, $p = 0,001$). Isto smer tendence razlik kaže tudi izračun analize variance glede pogovora o intimnih zadevah ($F = 2,21$, $p = 0,097$) in glede odkritega pogovora ($F = 2,39$, $p = 0,078$). V povprečju so bili najmanj let vključeni v rejniško/e družino/e tisti, ki poročajo, da se niso pogovarjali niti z rejnikom niti z rejnico o intimnih zadevah ($F = 2,97$, $p = 0,039$) in o svojih neuresničenih željah ($F = 3,21$, $p = 0,030$). Sklenemo lahko, da obstaja tendenca, da imajo bolj odprto komunikacijo z rejniki tisti rejenci, ki so se mlajši vključili v rejniško družino.

Enak odstotek udeležencev je izrazil varno navezanost na *oba enako*, to je rejnika in rejnico kot samo na *rejnico*. Največ udeležencev je izbralo odgovor *rejnica* pri postavki, s kom so si bili čustveno bližje. Medtem ko pri postavkah, s kom so se počutili bolj varno in prijetno ter s kom so se boljše razumeli, jih je večina izbrala odgovor, da z obema enako. Tisti, ki so izbrali odgovor, da se z nobenim niso dobro razumeli, so zamenjali največ rejniških družin ($\chi^2 = 27,32$, $p = 0,001$). Približno štirje odstotki

udeležencev se niso počutili čustveno varne niti v odnosu z rejnikom niti z rejnico. Tudi ti rezultati potrjujejo že zapisano ugotovitev, da bi bilo treba več pozornosti nameniti izobraževanju rejnikov in njihovih partnerjev oziroma omogočiti pogoje, pod katerimi bi lahko rejenci razvili varno navezanost na svoje rejnike.

Skoraj polovica udeležencev si je želela tesnejših in čustveno bližjih odnosov z obema, rejnikom in rejnico. Več jih je pogrešalo čustveno bližino z rejnikom kot rejnico. Večina jih ni imela težav niti z rejnikom niti z rejnico, sicer pa so jih imeli več z rejnikom kot rejnico. Tisti, ki poročajo, da so imeli največ težav z rejnikom, so bili v času raziskave v povprečju najstarejši ($F = 2,90$, $p = 0,043$). Samo štirje poročajo, da so imeli težave tako z rejnikom kot rejnico. Največ (preko 40 odstotkov) jih poroča, da so težko zaupali rejniku. Bojazen pred preveliko bližino rejnika oziroma rejnice kakor tudi pred preveliko odvisnostjo od njiju je bila prisotna v zelo majhnem številu primerov. Več jih raje ni bilo preveč čustveno blizu z rejnikom kot rejnico. Več je bilo bojazni pred tem, da jih rejnik ne ceni tako močno, kot oni njega, kot da jih rejnica ne ceni. Samo 34 odstotkov udeležencev ni občutilo strahu pred tem, da bi jih rejniki zapustili. Več jih je občutilo strah pred zapustitvijo rejnice kot rejnika. Tisti, ki so odgovorili, da jih enako skrbi, da bi jih zapustil rejnik kot rejnica, so bili v povprečju v času raziskave najmlajši ($F = 2,96$, $p = 0,040$). Ugotavljamo, da so udeleženci raziskave pokazali več nevarne navezanosti na rejnika kot rejnico. Prevladuje strah pred zapustitvijo in želja po večji bližini in tesnejših odnosih z rejnico in rejnikom, kar oboje nakazuje stil navezanosti *preokupiranost*.

Izračuni χ^2 -testa so pokazali, da obstajajo pomembne razlike med rejenci in rejenkami v tem, s kom se lažje pogovorijo, če jih je kaj strah ali jih kaj skrbi ($\chi^2 = 0,35$, $p = 0,037$), in sicer obstaja trend, da se rejenke lažje pogovorijo z rejnico ali obema enako, medtem ko rejenci večkrat izberejo odgovor, da niti z rejnikom niti z rejnico. Razlike obstajajo med rejenci in rejenkami v odgovorih, s kom se več družijo pri kulturnih dejavnostih ($\chi^2 = 0,41$, $p = 0,006$), in sicer obstaja trend, da se rejenke več kot rejenci družijo z rejnici. Zadnja statistično pomembna razlika pa je v odgovorih na postavko, s kom se lažje pogovorijo o svojih intimnih težavah ($\chi^2 = 0,44$, $p = 0,002$), in sicer obstaja trend, da se rejenke lažje pogovorijo z rejnico, rejenci pa pogosteje kot rejenke izberejo odgovor z nobenim. Rezultati so torej ovrgli ničelno hipotezo, da ne obstajajo razlike med rejenkami in rejenci v odnosu do rejnikov, kar se ujema tudi z nekaterimi raziskavami razlik med dečki in deklicami v navezanosti na biološke starše (Marvin in Bitner, 2008).

5. Sklep

Rezultati raziskave so ovrgli hipotezo, da izražajo rejniki in rejnice enako raven občutljivosti do rejencev. Kaže se trend, da je občutljivost rejnic večja in da rejenci izražajo več varne navezanosti, ki se izraža z druženjem, odprto komunikacijo in zaupanjem, do rejnice kot do rejnikov. Rezultati se ujemajo z ugotovitvami raziskav z

biološkimi starši (Fox, Kimmerly in Schafer, 1991; Main, Kaplan in Cassidy, 1985; v van Ijzendoorn, Sagi in Lambermon, 1992), ki kažejo, da otroci izražajo več varne navezanosti na mamo kot na očeta. Menimo, da bi morala biti oba partnerja in ne le tisti, ki ima status rejnika/ce deležna kakovostnega izobraževanja o negi in vzgoji otroka, saj so jim zaupani otroci, ki sodijo v še posebno ranljivo skupino zaradi predhodnih negativnih izkušenj z navezanostjo. Kljub občutljivosti rejnikov lahko predvidevamo, da bi pri rejencih odkrili pokazatelje nevarne navezanosti nanje, saj delovni modeli navezanosti, ki se razvijajo v otroštvu, težijo k stabilnosti (Waters, Hamilton in Weinfield, 2000). Tudi Erzar in K. Kompan Erzar (2011) trdita, da zgođnja strokovna pomoč nadomestnim staršem in skrbnikom lahko vodi k razvoju varne navezanosti pri otrocih.

Rezultati niso podprli ničelne hipoteze, da ne obstajajo razlike v obravnavanih pokazateljih odnosa med rejencem in rejnikom glede na spol rejenca, njegovo starost v času zbiranja podatkov raziskave, starost, pri kateri je bil rejenec prvič nameščen v rejniško družino, število let, ki jih je preživel v rejniški družini, in število rejniških družin, v katere je bil nameščen. Rezultati raziskave so pokazali, da imajo rejenke v primerjavi z rejenci več odprte komunikacije z rejniki. Obstaja trend, da so odnosi bolj kakovostni, če je bil rejenec prej nameščen v rejniško družino oziroma je v njej preživel dalj časa.

Ugotovitve raziskave lahko služijo kot podlaga za prizadevanja dvigniti raven kakovosti življenja v rejniški družini, hkrati pa podpirajo osnovne predpostavke teorije navezanosti na specifični populaciji. Prednost raziskave je njena originalnost, saj obstaja malo raziskav navezanosti pri rejencih, še posebno v slovenskem prostoru.

Slabost raziskave je majhen vzorec udeležencev, ki je bil slabo uravnotežen po spolu in starosti. V raziskavi je sodelovalo pomembno več rejenk kot rejencev. Zaradi velike starostne razlike med udeleženci lahko sklepamo, da je imela pri njih navezanost različne značilnosti in funkcije (glej O'Koon, 1997; Erzar in Kompan Erzar, 2006; Allen, 2008). V nadaljnjih raziskavah bi bilo treba ločiti "rejnike" s statusom rejnika od tistih, ki tega nimajo, živijo pa v istem gospodinjstvu z rejnikom; prav tako bi bilo treba pridobiti podatke o tem, ali udeleženec še živi v rejniški družini ali živi v lastnem gospodinjstvu oziroma ali so podatki, ki jih posreduje, aktualni ali se tičejo preteklih izkušenj.

Zlatka Cugmas, PhD, Simona Dietner

Attachment of foster children to foster parents

In the theoretical part of the paper we described the attachment development and defined the foster family. It is a type of family that deals with the care and education of children who, for various reasons, are unable to live with their biological parents. The most common reasons are child's unsuitable or rejecting behaviour, dangerous behaviour to-

wards the child in the biological family, negligence of a child by his/her biological parents and/or criminal behaviour of biological parents. Moreover, a child without biological or adaptive parents can be placed into a foster family (Satir, 1995). The inclusion of the child in a foster family is more appropriate than inclusion in an institution (Rozman, 2001).

M. Geč-Korošec and S. Kraljič (1999) concretise the foster parents' obligations; namely, they are obliged to raise the foster child, to provide him/her with the accommodation, food, clothes and school necessities. In addition, foster children are to be included into the foster family in an appropriate way. Foster parents need to take care of foster children's health, control their school work, convey working habits to them, help them with the education process, and help them to find a job.

Foster children and adolescents often have experience with abuse, neglect, psychosocial distress, loss of or separation from the object of attachment. These experiences increase the likelihood of difficulties across a range of development (Schofield and Beek, 2005). They may also cause the development of insecure attachment (Main and Solomon, 1990). These children tend to be wary, distrustful, and controlling when they enter foster placements (Schofield and Beek, 2005). Based on early interactions with parents, children develop a model for themselves and others, which may be positive or negative (Bartholomew and Horowitz, 1990; in Žvelc and Žvelc, 2006). Children's models of themselves and others depend mostly on the sensitivity of attachment objects (Ainsworth, Blehar, Waters in Wall, 1978). Models are stable and change rarely, i.e. when contacts with primary attachment objects are rare and contacts with other people are more often. Mind representations of early relationships create the model for the future relationships (Bowlby, 1979). Research suggests that foster caregivers are able to offer sensitive caregiving to even the most damaged and vulnerable children (review in Schofield and Beek, 2005).

Our research was aimed at studying the relationships between foster children and foster caregivers. Relationships were expressed with statements expressing

- caregiver's sensitivity (support, his/her involvement in child's education,
- spending his/her free time with the child,
- child's open communication with foster caregiver and
- his/her secure and insecure attachment style.

Furthermore, the following was researched: whether foster mother's and foster father's level of sensitivity towards the foster child is the same; if a foster child spends more time with foster mother or foster father; if a foster child has the same open communication with both of them; if a foster child expresses the same level of secure attachment; if the studied relationships between foster children and foster caregivers are connected with the foster child's gender, his/her momentary age, and the age when he/she was placed into the foster care for the first time, the number of years he/she spent in the foster family, and the number of foster families he/she was placed into. We formed the null hypotheses and denied the importance of these differences.

The research presented in this article included 61 foster children (42 females, 19 males), with an average age of 28 years ($SD = 10.8$). We developed the questionnaire

for assessing the relationships between the participants and their foster caregivers. It included 37 items. The possible answers were: male foster caregiver, female foster caregiver, both of them, and none of them. Items assessed the caregiver's sensitivity, which is reflected in the support provided to the child, his/her involvement in the child's education, spending his/her free time with the child, the child's open communication with foster caregivers, his/her secure and insecure attachment style.

We came to the conclusion that female foster caregivers gave them more support and they were more involved in their school activities than male foster caregivers. In about 44% the same level of support was offered by both foster parents; approximately 34% of foster fathers and foster mothers were equally interested in their child's school activities. The foster mothers showed more joy at the child's success, they talked more about school with them or helped them with learning. The difference between the foster mothers and foster fathers was not so great in the frequencies of attending parent-teacher meetings and office hours. The participants also spent more free time with foster mothers than foster fathers, although the difference is smaller when we asked about trips, tours and cultural activities. Their communication with female foster caregivers was more open than with male foster caregivers. Above all, the intimate and romantic problems, fears, problems with peers, diseases, and if something bothered them regarding the foster family matters, was easier discussed with foster mothers than with foster fathers. The participants' attachment to female foster caregivers was more secure than their attachment to male foster caregivers.

About 4% of the participants stated that they did not feel the secure attachment to the foster caregivers. Less than 3% of the participants developed an insecure attachment to both foster parents, more insecure attachment was developed to foster fathers (approximately 19%) than to foster mothers (approximately 10%). About 40 to 50% of the participants reported they wanted a closer relationship with both foster parents, to be emotionally closer to them, and that they were afraid their foster parents would leave them. Otherwise, the participants trusted the foster fathers less (44%) than foster mothers (7%), and they had more problems with the foster fathers (23%) than foster mothers (3%). In general, the participants wanted a better relationship with foster fathers. Only the fear of abandonment and excessive dependence was expressed in a greater extent in relation to the foster mothers than to the foster fathers. The results of the chi-square test showed few statistically significant differences between male and female participants in their perception of the relationship with their foster parents. Female participants had more open communication with foster parents than male participants. In particular, female participants more easily talked about their intimate things and fears to their foster parents as male participants. Female participants spent more time with foster parents in cultural activities as male participants. The results of this study are consistent with the findings of research with biological parents (Fox, Kimmerly and Schafer, 1991; Main, Kaplan and Cassidy, 1985; van Ijzendoorn, Sagi and Lambermon, 1992), which indicate that children express more secure attachment to mothers than fathers.

The statistics shows that in Slovenia there is a larger number of foster female parents than foster male parents. The status of a foster carer is based on additional education, which may increase the sensitivity of the foster carer and, consequently, improve the quality of foster child's attachment. We believe that only one person's wish to obtain the status of a foster parent is not enough; their partner, with whom they live in the same household, should also receive a quality education on the care and education of children, as they are entrusted to children who fall in particularly vulnerable group because of the previous negative experience with attachment. Despite the childhood and tendency to sensitivity of foster carers, it can be assumed that foster children and adolescents discover the cues of insecure attachment because of the working model of attachment, which is developed during stability (Waters, Hamilton and Weinfeld, 2000). However, Erzar and K. Kompan Erzar (2011) argue that early professional support of the surrogate caregivers can lead to the development of secure attachment in children and adolescents. The findings of present study are very useful since they can serve as a basis for efforts to raise the level of quality of life in foster families. Moreover, they have the theoretical significance as a support of the basic assumptions of the attachment theory for a specific population. The attachment already starts to develop in the baby's life period, however, many children form new attachment patterns (in case of foster parents' study) later in their life (Schofield and Beek, 2005). Since foster children are especially vulnerable group due to previous experience with loss and separation from the attachment objects (Cole, 2005), it would make sense to further examine the sensitivity of foster caregivers and their partners, who do not actually have a status of a foster caregiver, but live in the same household with the foster child. Furthermore, it would be advisable to check the hypothesis that foster parents' education is connected with the sensitivity towards the foster child (e.g. with responding to the foster child's needs, accepting the foster child, cooperation with the foster child and similar), and the foster child's attachment to the foster parent. To increase the understanding of attachment development of foster children, it would be necessary to research the impact of previous experience on the attachment, causes for the inclusion into a foster family and current contacts with biological parents and biological siblings.

LITERATURA

1. Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., Wall, S. (1978). Patterns of Attachment. Hillside: Erlbaum.
2. Allen, P. J. (2008). The attachment system in adolescence. V: Cassidy, J., Shaver, P.R. (ur.). Handbook of attachment. Theory, research, and clinical applications. New York: Guilford, str. 419–435.
3. Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults. A test of a four category model, Journal of Personality and Social Psychology, 61, str. 226–244.
4. Bowlby, J. (1973). Attachment and loss. Zv. 3. Loss, sadness and depression. New York: Basic Books.
5. Bowlby, J. (1979). Loss: Sadness and Depression. Attachment and Loss. Vol. III. New York: Basic Books.
6. Cole, S. A. (2005). Foster caregiver motivation and infant attachment: How do reasons for fostering affect relationships?, Child and Adolescent Social Work Journal, 22, št. 5-6, str. 441–457.

7. Cugmas, Z. (2001). Vloga očeta kot objekta otrokove navezanosti, *Psihološka obzorja*, 10, št. 3, str. 89–104.
8. Cvetek, R. (2009). Bolečina preteklosti. Travma, medosebni odnosi, družina, terapija. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
9. Erzar, T., Erzar Kompan, K. (2011). Teorija navezanosti. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
10. Fox, N. A., Kimmerly, N., Schafer, W. (1991). Attachment to mother / attachment to father. A meta-analysis, *Child Development*, 62, str. 210–225.
11. Geč-Korošec, M., Kraljić, S. (1999). Družinsko pravo. Maribor: Pravna fakulteta.
12. Main, M., Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized / disoriented during the Ainsworth strange situation. V: Greenberg, M.T., Cicchetti, D., Cummings, E.M. (ur.). *Attachment in the preschool years*. Chicago: University of Chicago Press, str. 121–160.
13. Marvin, S.R., Bitner, P. A. (2008). The ontogeny of attachment. V: Cassidy, J., Shaver, P.R. (ur.). *Handbook of attachment*. New York: The Guilford Press, str. 269–294.
14. McGoldrick, M., Carter, B. (1989). Self in context. V: Carter, B., McGoldrick, M. (ur.). *The expanded family life cycle*. New York: Pearson, str. 27–46.
15. O’Koon, J. (1997). Attachment to parents and peers in late adolescence and their relationship with self-image, *Adolescence*, 21, št. 126, str. 471–482.
16. Rape Žiberna, T. (2008). Rejništvo v Avstriji, *Rejniški glasnik*, 47, str. 62–69.
17. Rozman, V. (2001). Ureditev rejništva na Švedskem, *Rejniški glasnik*, 39, str. 70–84.
18. Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
19. Schofield, G., Beek, M. (2005). Providing a secure base. Parenting children in log-term foster family care, *Attachment and Human Development*, 7, št. 1, str. 3–25.
20. Žvelc, M., Žvelc, G. (2006). Stili navezanosti, *Psihološka obzorja*, 15, št. 3, str. 51–64.
21. Van IJzendoorn, M. H., Sagi, A., Lambermon, M. W. E. (1992). The multiple caretaker paradox. Data from Holland and Israel, *New Directions for Child Development*, 57, str. 5–24.
22. Waters, E., Hamilton, C., Weinfield, N. (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood. General discussion, *Child Development*, 71, str. 703–706.
23. Weinfield, S. N., Sroufe, L.A., Byron, E., Carlson, E. (2008). Individual differences in infant-caregiver attachment. Conceptual and empirical aspects of security. V: Cassidy, J., Shaver, P. (ur.). *Handbook of attachment. Theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford Press, str. 78–101.

Dr. Zlatka Cugmas (1962), redna profesorica za razvojno psihologijo na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru.

Naslov: Mariborska ulica 10, 3210 Slovenske Konjice, Slovenija; Telefon: (+386) 041 610 810

E-mail: zlatka.cugmas@um.si

Simona Dietner (1989), profesorica razrednega pouka.

Naslov: Spodnja Ščavnica 38, 9250 Gornja Radgona, Slovenija; Telefon: (+386) 040 890 709

E-mail: simona.dietner@gmail.com